

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
EUROPEISKA DOMSTOLEN FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER
FÖRSTA AVDELNINGEN

BESLUT

ANGÅENDE PRÖVNINGSTILLSTÅND

Application no. 39013/04
FRÅN HANDÖLSDALENS SAMEBY M.FL.
mot Sverige

Den Europeiska Domstolen för Mänskliga Rättigheter (Tredje Avdelningen),
den 17 februari 2009 som Kammare bestående av:

Josep Casadevall, *President*,
Elisabet Fura-Sandström,
Corneliu Birsan,
Alvina Gyulumyan,
Egbert Myjer,
Ineta Ziemele,
Ann Power, *domare*,

och Santiago Quesada, *Notarie*,

Med beaktande av ovan nämnda Klagomål av den 29 oktober 2004,

Med beaktande av vad som anförts från Svarandestaten och från de klagande
Fattar efter överläggning följande beslut:

FAKTA

1. Sökanden är följande fyra svenska samebyar: Handelsödalen, Mittådalen, Tåssåsen och Ruvhten Sijte (tidigare Tännäs). Samebyarna ligger i Härjedalens kommun i Jämtlands län. De representeras vid domstolen av advokat Jan Södergren och jur. kand. Clarence Crafoord, verksamma i Stockholm. Den svenska regeringen ("Regeringen") representeras av Carl-Henrik Ehrenkrona, utrikesdepartementet.

A. Omständigheter i målet

2. Fakta i målet, vilka har presenterats av parterna, kan sammanfattas enligt följande.

3. Samerna har sedan urminnes tider bott i de norra delarna av Skandinavien och Kolahalvön. Efter att ursprungligen ha levt av jakt, fiske och insamling har Samerna med tiden övergått till huvudsakligen renskötsel. Deras historiska användning av mark har gett upphov till en särskild rätt till egendom, deras renskötselrätt. För närvarande regleras renskötselrätten i Rennäringslagen (1971:437) vilken omfattar rätten till land och vatten för Samernas eget uppehälle och för deras renar. Denna rätt tillfaller endast medlemmar av en sameby. Renskötselområdet omfattar uppskattningsvis en tredjedel av Sverige och är indelad i åretruntmarker och vinterbetesmarker. I vissa områden av landet är gränserna för renbetesmarkerna kontroversiella och har inte definierats i lag, detta gäller i synnerhet vinterbetesmark.

4. Den 20 september 1990 inledde en stor grupp markägare i Härjedalens kommun processen mot fem samebyar, de fyra sökande samt Idre nya sameby, vid tingsrätten i Sveg. Den 4 juni 1991 inledde ytterligare markägare en liknande process mot samebyarna. Markägarna förde en negativ fastställsetalan att samebyarna inte hade rätt till renbete på deras mark utan ett giltigt avtal mellan markägaren och samebyn.

5. Den 26 juni 1991 utfärdade tingsrätten stämning och beslutade att de två målen skulle handläggas gemensamt. Vid en förberedelse den 16 september 1991 avslog tingsrätten samebyarnas yrkande om avslag på processuella grunder.

6. Den 25 november 1991 inkom samebyarna med svaromål i vilket markägarnas yrkanden bestreds. Samebyarna hävdade att de hade rätt till vinterbete inom deras respektive område baserat på (1) urminnes hävd, (2) bestämmelserna i renbetes och rennärlagslagarna av 1886, 1898, 1928 och 1973, (3) sedvana, eller (4) internationell rätt, dvs. Artikel 27 i FN:s konvention om civila och politiska rättigheter jämte Kapitel 1, paragraf 2 i Regeringsformen.

7. Efter tre anstånd beviljade av tingsrätten inkom markägarna den 10 april 1992 med svar över samebyarnas svaromål. Ett ytterligare förberedande möte hölls den 27 augusti 1992 vid vilket parterna diskuterade, inter alia, möjligheterna att nå en förlikning. Vidare ålades samebyarna att utveckla sitt yrkande på grund av sedvana och att specificera sina bevisuppgifter. Samebyarna gjorde detta den 23 december 1992 efter två beviljade anstånd. Samtidigt yrkade de att tingsrätten skulle hålla syn på vissa av de berörda egendomarna.

8. Den 27 maj 1993, efter att ha beviljats ett flertal anstånd, inkom markägarna med specificering av bevisuppgifter. Under de följande månaderna följde skriftväxling mellan parterna avseende bevis och kompletterande bevisuppgifter. Den 9 maj 1994 skickade tingsrätten en sammanfattning av respektive parts ståndpunkter för kommentarer till parterna. Ett ytterligare förberedande möte hölls den 18 maj 1994.

9. Under sommaren och hösten 1994 följde ytterligare skriftväxling. Den 26 och 27 oktober hölls ett förberedande möte för att planera för huvudförhandlingen. Mellan december 1994 och juni 1995 följde ytterligare skriftväxling avseende bl.a. samebyarnas begäran om syn.

10. Genom ett beslut daterat den 22 juni 1995 avslog tingsrätten begäran om syn med motiveringen att samebyarna inte hade visat att en syn på vissa egendomar var nödvändigt för bedömningen av huruvida de hade rätt till vinterbete på den berörda marken eller ej.

11. Parterna kallades till huvudförhandling i början av augusti 1995. Den 1 september 1995 väckte fler markägare en liknande talan mot samebyarna. Den talan sammanfördes med de tidigare två.

12. Huvudförhandlingen inleddes den 18 september och avslutades den 25 oktober 1995. Den varade i 16 dagar. Tingsrätten hörde ett stort antal experter och vittnen och beaktade en stor mängd skriftlig bevisning. Under förhandlingarna, liksom vid sju tidigare tillfällen, strök tingsrätten målet i de delar vissa markägare drog tillbaka sin talan. De tre sammanlagda målen rörde till slut egendomar tillhörande 571 markägare.

13. Efter att ha utrett samekulturens utveckling och rennäringens rätten baserad på urminnes hävd, meddelade tingsrätten sin 192 sidor långa dom den 21 februari 1996. Tingsrätten fann att det från 1500-talet till 1800-talet inte förekommit något vinterbete vilket skulle ge upphov till sådan vinterbetesrätt för samerna på de berörda egendomarna och att den, från det sena 1800-talet, faktiska vinterbetet registrerat av lappfogdarna inte hade förekommit tillräckligt länge i respektive område för att ge upphov till vinterbete på grund av urminnes hävd då detta krävde minst 90 års användning av marken. Mot bakgrund av detta kunde samebyarna inte hävda en rätt till vinterbete på de berörda markområdena med stöd av de olika lagar, inklusive den nu gällande rennäringenslagen. Vidare fann tingsrätten att rätten till egendom inte kunde lagligen fastställas genom "sedvana" och att rätten till vinterbete på markområdena i fråga inte kunde grundas på FN:s konvention och regeringsformen. Tingsrätten kom därför till slutsatsen att det inte förelåg någon rätt till renbete på de sökandes mark för samebyarna utan ett giltigt kontrakt mellan parterna och dömde således till markägarnas fördel. Tingsrätten ålade samebyarna att solidariskt betala de sökandes rättegångskostnader uppgående till ca 4 miljoner kronor (ca 370 000 Euro).

14. Den 15 mars 1996 överklagade samebyarna tingsrättens dom till hovrätten över nedre Norrland. De yrkade att tingsrättens dom skulle undanröjas, att markägarnas talan skulle avvisas och att beslutet om rättegångskostnader inte skulle verkställas. Samebyarna fullbordade sitt överklagande den 2 september 1996.

15. Den 8 november 1996 inkom markägarna med svaromål och yrkade att samebyarna inte skulle tillåtas återropa omständigheter till stöd för sin talan vilka inte hade presenterats i tingsrätten. I ett yttrande daterat den 20 december gjorde samebyarna ett tilläggsyrkande att tingsrättens dom skulle undanröjas och att målet skulle återförvisas till tingsrätten på grund av att ett processuellt fel hade begåtts. Under de följande månaderna följde skriftväxling med parternas inställning till detta och andra frågor. Markägarna inkom med sina synpunkter på samebyarnas tilläggsyrkande i ett yttrande daterat den 2 juni 1997.

16. Genom ett beslut daterat den 16 juni 1997 avgjorde hovrätten tolv olika processuella frågor. Bl.a. avvisade den samebyarnas yrkande att tingsrättens dom skulle undanröjas och att målet skulle återförvisas till tingsrätten. Den avvisade också markägarnas yrkande att samebyarna inte skulle tillåtas åberopa vissa omständigheter till stöd för sin talan, med ett undantag. Således tillät hovrätten inte samebyarnas argument att vinterbete hade genomförts utan protester från markägarna under en period understigande 90 år gav upphov till sådan rätt baserat på urminnes hävd eller bestämmelserna i renbetes- och rennärlagen. Vidare avvisade hovrätten samebyarnas yrkande om syn av locus in quo och yrkande att markägarna skulle åläggas att förebringa en karta över de berörda områdena. I motiven för sina beslut refererade hovrätten, inter alia, till rättegångsbalken avseende villkoren för åberopande av nya omständigheter och bevis som inte tidigare granskats av tingsrätten.

17. Den 18 juni 1997 ålades parterna att slutföra sin respektive talan senast i slutet av oktober 1997.

18. Den 24 september 1997 hävdade samebyarna att det förelåg rättegångshinder då de saknade kapacitet att agera som part i förhållande till frågan i målet. Genom beslut daterat den 4 november 1997 avvisade hovrätten detta och konstaterade att samebyarna, enligt bestämmelserna i rennärlagen, hade rättskapacitet. Den 1 december 1997 överklagade samebyarna detta beslut till Högsta Domstolen. På begäran beviljade hovrätten anstånd med att slutföra sin talan till dess Högsta Domstolen hade avgjort den processuella frågan. Genom beslut daterat den 18 februari 1999 meddelade Högsta Domstolen att inte bevilja prövningstillstånd.

19. I ett yttrande daterat den 4 mars 1999 krävde samebyarna att staten genom justitiekanslern skulle intervensera i målet på deras sida. I slutet av maj 1999 informerade justitiekanslern hovrätten att han inte hade för avsikt att delta i processen.

20. I mars och juli 1999 förelades samebyarna att slutföra sin talan vilket de gjorde den 11 oktober 1999 efter att ha beviljats anstånd. Kort därefter förelades markägarna att inkomma med bevisuppgifter de åberopat vilket de gjorde den 21 februari 2000, även detta efter att beviljats anstånd.

21. I januari 2000 ansökte markägarna om att samebyarnas överklagande skulle avslås och i februari 2000 upprepade samebyarna tillbaka sitt yrkande att tingsrättens dom skulle undanröjas och att målet skulle återförvisas. Genom ett beslut daterat den 19 december 2000 avvisade hovrätten dessa yrkanden.
22. Den 7 november 2000 yrkade samebyarna att hovrätten skulle inhämta yttrande från en sakkunnig. Efter att markägarna motsatt sig detta och samebyarna inkommit med ytterligare kommentarer, avslog hovrätten detta yrkande den 8 mars 2000.
23. I januari 2001 förelades parterna att yttra sig över frågan om vilka av markägarna som skulle anses vara motparter i processerna. Samebyarna inkom med ett antal yttranden mellan januari och april 2001 och markägarna inkom med sina yttranden i maj och augusti 2001 efter att ha beviljats anstånd av hovrätten.
24. Den 31 maj 2001, efter att ha tolkat ett av markägarnas yttranden som ett yrkande om avvisning av samebyarnas talan, avvisade hovrätten det yrkandet. Den 18 juni 2001 framförde samebyarna skriftlig bevisning som inte tidigare hade presenterats. Markägarna motsatte sig denna bevisning men, genom beslut daterat den 5 september 2001, tillät hovrätten samebyarna att framföra bevisningen i fråga.
25. Huvudförhandlingen i hovrätten hölls mellan 1 och 31 oktober 2001 och varade i 16 dagar. Hovrätten granskade samma bevis som tingsrätten och, som tidigare nämnts, vissa ytterligare skriftliga bevis presenterade av samebyarna.
26. Efter att vissa markägare återkallat sin talan och efter att Idre nya sameby återkallat sitt överklagande beslutade hovrätten den 8 och 16 november 2001 att stryka målet och upphäva tingsrättens dom, inklusive Idre nya samebys skyldighet att ersätta rättegångskostnader, i de delar det rörde dessa parter.
27. Genom dom daterad den 15 februari 2002 fastslog hovrätten tingsrättens dom och förelade samebyarna att ersätta motpartens rättegångskostnader för hovrättsprocessen, uppgående till ca 2,9 miljoner kronor (ca 270 000 Euro).

28. Hovrätten refererade inledningsvis till Högsta domstolens slutsatser i det så kallade Skattefjällsmålet, NJA 1981 s. 1, att rätten hänförlig till renskötsel var uttömmande reglerad i rennäringslagen. Följaktligen är rätten till vinterbete beroende av att villkoren för urminnes hävd har uppfyllts. Dessa villkor har reglerats i den gamla jordabalken från 1734.

29. Avseende urminnes hävd och bevisbörda samt beviskvalitet uttalade hovrätten följande:

”Enligt 15 kap. 4 § i gamla jordabalken gällde i fråga om bevisningen för urminnes hävd följande. "Förebär någon urminnes hävd, som klandrad varder; vise då med gamla och laggillda brev och skrifter, eller trovärdiga män, de där om orten väl kunniga äro, och på ed sin vittna kunna, att de varken själva veta, eller av andra hört, någon tid annorlunda varit hava. Gitter han det ej; vare då den hävd utan kraft och verkan." Enligt förarbetena till 1928 års renbeteslag och rennäringslagen skall frågan om rätt till vinterbete gälla inom visst område i tvistiga fall prövas av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt allmän lag krävs för styrkande av urminnes hävd (se prop. 1928:43 s. 71 och prop. 1971:51 s.158). Bevisbördan för att vinterbete ägt rum på fastighetsägarnas marker i en sådan omfattning att samebyarna har rätt till fortsatt vinterbete får således anses åvila samebyarna. Samebyarna gör i målet gällande att rätt till vinterbete på grund av urminnes hävd uppkommit genom att samer funnits i Härjedalen sedan förhistorisk tid, att renen tidigt varit förknippad med den samiska kulturen, att renskötseln under slutet av 1500-talet eller i vart fall under 1600-talet övergick i helnomadism och att det kan antas att samernas renar redan då, beroende på väderförhållanden och tillgång till föda, vintertid vandrade i sitt sökande efter föda samt att den sedvana som då utvecklades har bestått in i modern tid. För att en rätt till vinterbete på de omtvistade markerna skall anses ha uppkommit på grund av urminnes hävd måste enligt hovrättens mening emellertid därtill krävas att utredningen med tillräcklig styrka talar för att samer med åtminstone någon regelbundenhet ohindrade, d.v.s. utan invändning från andra rättsinnehavare, använt just de aktuella markerna eller delar av dem för vinterbete åt sina renar.”

Vidare anförde hovrätten att de särskiljande dragen för rennäring måste tas i beaktande. Renskötsel kräver mycket utrymme och framtvningar förflyttningar mellan de olika renbetesmarkerna. Rätten till vinterbete grundad på urminnes hävd kan inte anses kräva att renarna hade betat inom ett visst område varje vinter. Emellertid är ett grundläggande villkor för denna rätt att området hade använts på ett sådant sätt att varje exempel på bete kunde ses som en del av ett återkommande mönster, fastän frånvaro från området i fråga kunde vara mer eller mindre förlängd.

30. Hovrätten granskade omfattande hundraårig bevisning och kom till följande slutsats. Avseende perioden föregående 1886 års renbeteslag (i synnerhet 16-, 17- och 1800-talen) hade det inte visats att fritt vinterbete – dvs. utan avtal eller myndighetstillstånd – hade skett i Härjedalen. Tvärtom hade de enskilda markägarna protesterat mot vinterbete på deras respektive egendomar. Vid tiden för antagandet av 1886 och 1898 års lagar hade konflikten mellan den bofasta befolkningen och de nomadiska samerna med avseende på användningen av marken i fråga varit särskilt känslig i Härjedalen. Utredningen visade inte att vinterbete skett utanför ”renbetesbergens” område. Enligt de bevis som hade presenterats avseende förhållandena under 1900-talet hade vinterbete utanför renbetesbergen skett endast i begränsad omfattning och protester från markägarna hade varit vanligt förekommande.

31. Hovrätten fann således, i likhet med tingsrätten, att det före 1900-talet inte hade förekommit vinterbete utanför renbetesbergen vilket, tillsammans med det bete som förekommit under 1900-talet, kunde skapa en rätt att utnyttja de berörda egendomarna på grund av urminnes hävd. Den längsta period under det senaste århundradet under vilken vinterbete hade förekommit i området utan protester från markägarna var 50 år vilket således var för kort tid för att grunda en rätt på grund av urminnes hävd.

32. Sökanden överklagade till Högsta Domstolen den 19 mars 2002. Deras överklagande var komplett den 22 maj 2002. Under de följande månaderna inkom de med dokument avseende frågan om vem som skulle representera dem vid Högsta Domstolen.

33. Den 29 april 2004 beslutade Högsta Domstolen att inte bevilja prövningstillstånd.

B. Relevant nationell lag och praxis

1. Rennäringslagen

34. Omfattningen och naturen av Samernas rätt till land och vatten regleras i rennäringslagen. En person med samiskt ursprung kan nyttja land och vatten för sitt och sina renars uppehälle (§ 1). Rätten till renskötsel är en nyttjanderätt (usufruct) av ekonomiskt värde baserad på urminnes hävd (§ 1, st 2). Denna rätt skall utövas oberoende av avtal och utan kostnad, utan begränsning i tid och rum och på mark som tillhör staten såväl som privata subjekt i enlighet med villkoren i §§ 15-25 i lagen. Dessa bestämmelser innehåller också begränsningar i utövandet av denna rätt, beroende på, inter alia, huruvida marken i fråga tillhör staten eller ett privat subjekt. Rätten att utöva renskötsel inkluderar rätten för medlemmar av samebyar att ägna sig åt jakt och fiske, till renbete och till att resa vissa konstruktioner och byggnader som är nödvändiga för renskötsel såväl som insamling av ved och timmer från skogen. Den hänför sig till alla samer men kan endast utövas av medlemmar av en sameby.

35. Paragraf 3 i lagen definierar de områden där renskötsel kan utövas (renskötselområdet). Såvitt gäller Jämtlands län kan renskötsel bedrivas året runt på de så kallade renbetesfjällen och i de områden i länet vilka, i slutet av juni 1992, tillhörde staten och som gjordes tillgängliga särskilt för renbete. Vinterbete kan utföras från 1 oktober till 30 april i sådana områden utanför renbetesfjällen där, sedan urminnes tid, renbete har genomförts under vissa tider på året.

Paragraf 3, stycke 2 definierar renbetesområdet som det område som har förklarats vara renbetesområde genom avvittringen av kronområden (dvs. den process som ägde rum mellan 1600- och 1900-talet med syfte att skilja privat mark från kronans land och att påföra de tidigare skatter) eller som har använts i sådant syfte sedan urminnes tid. Begreppet renbetesfjäll avser de fjäll som reserverats för samerna för renbete genom avvittringen av kronområden och de områden som sedan dess har tillgängliggjorts som en utsträckning av fjällbetesområdena.

36. En sameby är ett geografiskt betesområde och en ekonomisk enhet. Dess främsta syfte är att bedriva renskötsel inom byns renbetesområde till gagn för dess medlemmar (§ 9). En by kan förvärva rättigheter och åta sig skyldigheter och representerar sina medlemmar i frågor som avser renskötsel (§ 10). Medlemmarna i en sameby är samer som deltar eller har deltagit i renskötsel inom byns betesområde, liksom deras närmaste familjemedlemmar (§ 11).

2. *Urminnes hävd*

37. Som nämnts ovan är rätten att bedriva renskötsel baserad på urminnes hävd. Detta specificerades i rennäringslagen genom ett tillägg 1993 efter Högsta Domstolens slutsats i Skattefjällsmålet att rätten till vissa fjällområden i norra Sverige kunde baseras på urminnes hävd i kombination med besittning. Bestämmelser om ägande och andra, mer begränsade, rättigheter till mark baserat på urminnes hävd återfinns främst i gamla jordabalken från 1734. För att en äganderätt eller nyttjanderätt baserad på sådan hävd skall kunna uppstå, måste marken ha tagits i besittning eller använts under så lång tid att ingen visste eller hört talas om att situationen hade varit annorlunda (kapitel 15, § 1 i gamla jordabalken).

38. Tidsperioden som krävs för detta uppskattas till ca 90 år (se Bengtsson, Samerätt, 2004, s. 79 med referenser). Paragraf 6 i lagen om införande av nya jordabalken (1970:995) anger att bestämmelsen i nya jordabalken inte skall inkräkta på några rättigheter till mark som baseras på urminnes hävd som har uppkommit före ikraftträdandet av nya jordabalken (1 januari 1972). Detta antyder att historiska bestämmelser som kan ha gett en person eller en enhet rätt till viss mark före det datumet fortfarande gäller. Vad gäller samernas rätt till vinterbete baserad på urminnes hävd i synnerhet, har det området inte blivit geografiskt bestämt i rennäringslagen. Om det uppstår en tvist huruvida ett visst område traditionellt har använts för renskötsel under vissa tider av året eller ej – och således får användas för vinterbete – skall denna tvist avgöras av domstol mot bakgrund av presenterade bevis (se proposition 1928:43, s. 71, proposition 1971:51, s. 158 och rennäringskommitténs utredning, SOU 2001:101, s. 169).

3. *Rättshjälp*

39. Av § 6 i rättshjälpslagen (1972:429) vilken var i kraft under den berörda tidsperioden, följer att rättshjälp kan ges till fysiska personer som uppfyller vissa villkor, i synnerhet att deras finansiella resurser är begränsade. En juridisk person som en sameby är således inte berättigad till rättshjälp.

KLAGOMÅL

40. Klagandena klagar över att deras rätt till att använda mark för vinterbete, som innebär egendom i artikel 1 i första tilläggsprotokollets mening i Konventionen, har kränkts, eftersom begränsningarna till följd av hovrättens dom inte var föreskriven i tillräckligt klar och tydlig inhemsk lag, då gränserna för betesområdena förblir odefinierade samt inte utgör en rimlig avvägning mellan det allmänna och Samebyarnas rättigheter.

41. De påstår också att de stod inför en oöverstiglig bevisbörda och beviskrav, eftersom hovrättens dom visar att det krävdes särskild bevisning om frekvensen av samt på vilka platser renbetet utövades under flera hundra år. Eftersom denna bevisbörda närmast var omöjlig att uppfylla, ställdes klagandena i en väsentligt sämre situation gentemot motparten och de kan därför inte anses ha erhållit en rättvis rättegång i artikel 6 § 1 i Konventionens mening.

42. Vidare, under artikel 6, påstår klagandena att de inte erhöll en effektiv tillgång till domstol. Det hänför sig till det faktum att, även om de inte initierade den aktuella processen, de ålades att betala motpartens rättegångskostnader. Tillsammans med klagandenas egna rättegångskostnader, uppgick de totala kostnaderna till 15,1 miljoner SEK (ungefär 1,4 miljoner EUR). För att kunna betala dessa kostnader var samebyarna tvungna att ta lån från Samefonden, som de kan vara oförmögna att återbetala. Efter vad som påstås, drog andra samebyar i liknande tvister över markrättigheter, slutsatsen att de inte hade råd att försvara sina rättigheter. Detta var för övrigt orsaken till att Idre Nya Sameby återkallade svaromålet i förevarande fall.

43. Klagandena vidhåller härutöver att tidsutdräkten i den nationella processen inte var rimlig i artikel 6 § 1 mening. De påstår att, även om tidsperioden om fem och ett halvt år i tingsrätten delvis kunde förklaras av det omfattande material som tingsrätten hade att prövas för första gången, det inte fanns någon ursäkt för de sex år som hovrätten tog på sig att pröva målet eller den period om mer än två år som Högsta domstolen tog på sig för att avslå ansökan om prövningstillstånd.

44. Skulle omständigheterna som åberopas i samband med klagomålet under artikel 6 inte innebära kränkningar i sig själva, påstår klagandena slutligen att det kombinerade resultatet av bevisbördan, rättegångskostnaderna och den långsamma handläggningen i processen innebär en förvägran av ett effektivt rättsmedel, i strid mot artikel 13 i Konventionen i kombination med artikel 1 i första tilläggsprotokollet.

SKÄL

A. Påståendet om brott mot egendomsskyddet

45. Klaganden hävdar att hovrättens dom innefattade ett brott mot deras rätt till skydd för egendom, närmare bestämt deras rätt att nyttja mark för vinterbete, i strid mot artikel 1 i första tilläggsprotokollet. Denna bestämmelse lyder enligt följande:

”Varje fysisk eller juridisk person skall ha rätt till respekt för sin egendom. Ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser.

Ovanstående bestämmelser inskränker dock inte en stats rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten finner nödvändig för att reglera nyttjandet av egendom i överensstämmelse med det allmännas intresse eller för att säkerställa betalning av skatter eller andra pålagor eller av böter och viten.”

46. Svaranderegeringen framhåller att artikel 1 i första tilläggsprotokollet inte är tillämpligt i förevarande fall. Meden det medges att rätten till renbete i sig utgör egendom enligt bestämmelsen, hävdar den att, eftersom de nationella domstolarna fann att någon rätt till sådant bete inte existerade på de specifika markområdena som tillhör den 571 markägarna, kan klaganden inför Domstolen inte med framgång hävda att dess rätt till respekt för deras egendom var kränkt. Regeringen menar att rätten till vinterbete på de omtvistade områdena inte kan anses vara hävdvunnen av klagandena, med mindre än att domstolar stadgar detta och den kan därför inte karaktäriseras som en existerande rättighet på det sätt som följer av Domstolens praxis. Vidare anför regeringen att klagandena inte hade ”legitima förväntningar” att förvärva sådana rättigheter i det aktuella området samt att det inte fanns en tillräcklig grund i nationella lag för att deras anspråk att kvalificeras som ”egendom” i enlighet med artikel 1. I de senare avseendena, pekar regeringen på att de nationella domstolarna fann att klagandena inte hade uppfyllt sin bevisbörda beträffande omfattningen och frekvensen av vinterbete på markägarnas egendom samt konstaterade att sådana rättigheter inte kunde anses existera på de omtvistade områdena till följd av urminnes hävd eller någon annan grund. Enligt vad som hävdas, finns det ingenting som indikerar att domstolarnas prövning av klagandenas bestridande grunder skedde på ett godtyckligt sätt eller att tillämpningen av inhemsk rätt var uppenbart felaktig och därför var oförenlig med Konventionen. Tvärtom, domstolarna gjorde en grundlig undersökning av fakta och den av parterna åberopade bevisningen, såväl som avseende tillämplig lag samt utfärdade en välgrundad dom som inte innehåller några oklarheter när det gällde motiveringen.

47. Klaganden anförde att lagstiftaren oreserverat hade erkänt samernas rätt till vinterbete, utan att ha definierat i vilka områden rätten fick utövas samt att denna brist kommer i konflikt med kravet på laglighet under artikel 1 i första tilläggsprotokollet. Denna underlåtenhet har observerats av flera internationella experter och instanser. Klagandena hävdar exempelvis att det i ett uttalande i propositionen som föregick 1886 års renbeteslag, att en parlamentarisk specialkommitté framhöll ståndpunkten att samerna innehade en existerande och de facto oförytterlig rättighet till renbete i Jämtlands län, innefattandes Härjedalen och därmed egendomarna i fråga. Som det hävdas hade karaktären av denna rättighet inte ändrats av lagstiftaren och det påstås att lagstiftaren, under alla förhållanden, inte hade behörighet att ändra den. Vidare, det sätt på vilket domstolar skall pröva huruvida en rätt till vinterbete existerar i ett särskilt område, grundat på bevis relaterat till urminnes hävd, är enbart indikerat i förarbetena till 1928 och 1971 års renbeteslagar. Återigen, det är i hög grad tveksamt om lagstiftaren hade behörighet att införa sådana restriktioner på vinterbetesrätten. Klagandena vidhåller därför att de aldrig blev berövade deras oförytterliga rättigheter till renbete och att detta konstituerar en existerande egendom som är erkänd enligt inhemsk lag. Om det emellertid inte kan anses som en existerande rättighet menar klagandena att inhemsk lag har tillerkänt dem en tillräckligt precis, och därmed legitim, förväntan om vinterbete enligt artikel 1 i första tilläggsprotokollets mening. I detta hänseende hävdar de att lagstiftarens underlåtenhet att definiera gränserna för vinterbetet och dess konsekvenser kommer i konflikt med egendomsskyddet. Vidare, enligt deras åsikt, var hovrättens bevisprövning och metoder för att bedöma omständigheterna, inkluderat den påstått omöjliga bevisbördan, iögonfallande godtycklig och uppenbart orimlig.

48. Domstolen erinrar att en klagande kan hävda en kränkning av artikel 1 i första tilläggsprotokollet enbart i den utsträckning som det ifrågasatta beslutet anknyter till dess "egendom" i denna bestämmelses mening. Egendom kan antingen utgöras av "existerande egendom" eller tillgångar, inkluderat anspråk, som klaganden kan hävda att han eller hon åtminstone har ett legitimt intresse av att erhålla effektivt åtnjutande av. I motsats till detta kan förhoppningen om ett erkännande av en egendomsrätt som det varit omöjligt att utöva effektivt, inte utgöra egendom enligt artikel 1 i första tilläggsprotokollet (se Kopecký mot Slovenien [GC] nr. 44912/98, ECHR 2004-IX, jämte vidare referenser).

49. I förevarande fall var det de nationella domstolarnas uppgift att, med tillämpning av gällande lagar, avgöra huruvida de fyra klagandesamebyarna och Idre nya sameby hade rätt till vinterbete för deras renar på de aktuella markerna tillhörandes de 571 markägarna i Härjedalens kommun. Det var således inte domstolarnas uppgift att generellt definiera eller geografiskt avgränsa samernas rätt till sådant bete.

50. Som angivits ovan, enligt 3 § i 1971 års rennäringslag kan vinterbete utövas i sådana områden utanför renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivs vissa tider av året. Den exakta bestämningen av dessa områden har inte satts ut i lagen. Förarbetena till denna lag och dess föregångare anger, som noterades av hovrätten i de ifrågasatta domen, att det är för domstolarna att pröva huruvida en rätt till vinterbete förekommer i ett omtvistat område. Prövningen skall ske utifrån den bevisning som presenteras beträffande urminnes hävd. Det är självklart att utgången av en sådan prövning kan skilja sig beträffande omständigheterna gällande området i fråga och tillgänglig bevisning.

51. Med beaktande av det föregående, den rätt som klagandena åberopar kunde inte göras gällande utan intervention av domstolarna. Deras egendomsintresse yttrade sig följaktligen i form av ett anspråk och hade därför inte karaktären av ”existerande egendom” enligt Domstolens praxis (jfr. Kopecký mot Slovenien, dom citerad ovan, § 41).

52. Det återstår att avgöra om anspråket utgör en ”tillgång”, således om det var tillräckligt fastlagt för att medföra en tillämpning av skyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet. Det är i detta hänseende av betydelse om det uppkom en ”legitim förväntan” att erhålla ett effektivt skydd för den påstådda tillgången i den omtvistade processen. I den ovan nämnda Kopecký mot Slovenien domen, analyserade Domstolen institutet ”legitima förväntningar” i enlighet med dess praxis. Den konstaterade bl.a. att legitima förväntningar inte kan anses uppkomma när det förkommer en tvist om den korrekta tillämpningen av inhemsk lag och klagandens åberopanden sedermera ogillas av den nationella domstolen (se § 50). Den fann vidare att när egendomsintresset utgörs av ett anspråk, det enbart kan anses utgöra en ”tillgång” när det finns en tillräcklig grund i nationell lag, exempelvis när det finns fastlagd praxis i nationella domstolar som bekräftar det (§ 52). Denna argumentationslinje har bekräftats i senare avgöranden (se Eskelinen m.fl. mot Finland [GC], nr. 63235/00 § 94, 19 april 2007).

53. Det måste i förhållande till klagandenas anspråk i förevarande fall först noteras att Högsta domstolen i det s.k. ”Skattefjällsmålet” från 1981, drog slutsatsen att rättigheterna hänförliga till rennäringslagen var uttömmande reglerad genom rennäringslagen. Eftersom rätten till vinterbete var beroende av att villkoren för urminnes hävd var uppfyllda, var det anspråk som domstolarna skulle undersöka, beträffande klagandens påstående om att de hade nyttjat den omtvistade marken på sådant sätt och under sådan tid, huruvida hävd hade uppstått på den aktuella marken.

54. Vid prövningen av denna fråga beaktade tingsrätten och hovrätten en omfattande bevisning, som härstammade flera hundra år tillbaka i tiden. Vid slutsatsen att klagandena inte hade visat att rättigheten existerade, närmare bestämt att samerna inte hade nyttjat marken under tillräckligt lång tid utan protester från markägarna ifråga, redovisade domstolarna detaljerade skäl avseende olika tidsperioder. Med beaktande av att Domstolen enbart har begränsad behörighet att beakta påstådda felbedömningar avseende fakta eller [tillämpning av] lag i nationella domstolar (se exempelvis Gracia Ruiz mot Spanien [GC] nr. 30544/96, § 28 ECHR 1999-1), finner den inga tecken på godtycklighet avseende på vilket tingsrätten och hovrätten fastställde klagandenas anspråk.

55. Oaktat att inhemsk lag inte gav klaganden indikationer som gjorde att de med säkerhet kunde veta huruvida de nödvändiga elementen för rätten till urminnes hävd var uppfyllda i förevarande fall, återstår förhållandet att frågan skulle avgöras i en rättslig process. Efter utförd bevisvärdering, fann domstolarna att så inte var fallet. Med beaktande härav är inte Domstolen övertygad om att klagandenas anspråk om rätt till vinterbete i de omtvistade områdena var tillräckligt fastställt för att kvalificeras som ”tillgång”, som kan aktualisera skyddet enligt artikel 1 i första tilläggsprotokollet.

56. Av detta följer att artikel 1 i första tilläggsprotokollet inte är tillämpligt på förevarande klagomål samt att talan måste avvisas som oförenligt ratione materia med bestämmelserna i Konventionen, i enlighet med artiklarna 35 §§ 3 och 4.

B. Frågan om parternas jämställdhet och bevisbördan

57. Klagandena påstår att de stod inför en oöverstiglig bevisbörda och beviskrav när de argumenterade för rätten till vinterbete på de omtvistade markerna. De försattes därför i ett väsentligt ofördelaktigt läge vis-a-vis motparten, i strid mot kravet på parternas likställighet och rätten till en rättvis prövning. De åberopar artikel 6 § 1 i Konventionen som bl.a. föreskriver följande:

”Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter...vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag...”

58. Emedan den medger att artikel 6 § 1 är tillämplig, hävdar regeringen att kravet på parternas likställighet var uppfyllt och att processen var rättvis i artikel 6 mening. Den hävdade bl.a. att hovrättens slutsats om bevisbörd och beviskrav i fall avseende rätten till renbete, grundat på urminnes hävd, var fast förankrad i nationell lag samt bekräftad i doktrinuttalanden. Dess slutsats var vidare förenlig med allmänna rättsgrundsatser, nämligen förhållandet att en person som hävdar sig vara i besittning av en rättighet, måste presentera klara och övertygande fakta som bekräftar grunden för anspråket. Domstolens motivering skall vidare värderas i ljuset av förhållandet att klagandena måste anses ha haft den bästa möjligheten att insamla bevisning avseende omfånget och frekvensen av renbete i det förflutna. Mot denna bakgrund bestrider regeringen att hovrätten tillämpade extremt höga beviskrav och att bevisbördan borde ha övergått till markägarna. Med understrykande av att båda parter åberopade ett stort material – inkluderat muntlig och skriftlig bevisning – inför de nationella domstolarna som, vidare, höll muntliga förberedelser och muntliga förhandlingar, vidhåller regeringen att klagandena gavs möjlighet att presentera och försvara deras fall på ett sätt som inte försatte dem i en väsentligt sämre situation vis-a-vis markägarna.

59. Klagandena hävdar att processen och hovrättens tillvägagångssätt, särskilt när det gäller dess bevisvärdering och motivering, i förevarande fall ledde till en praktiskt taget omöjlig bevisbörd i strid mot rätten till processuell rättvisa och kravet på parternas likställighet i processer. Vidhållandes att hovrätten tillämpade en dubbel måttstock vid bevisvärderingen, hävdade klagandena att domstolen drog långtgående slutsatser från enstaka händelser under det senaste århundradet till nackdel för samerna, samtidigt som den vägrade att förlita sig på allmänna slutsatser gjorda av utredningskommittéer under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal, inkluderat 1886 års Särskilda utskott, som talade för klagandenas anspråk. Klagandena anförde vidare att hovrätten i förevarande fall inte intog samma approach beträffande vilken bevisning som krävdes som en annan hovrätt, hovrätten för Övre Norrland, gjorde i ett senare mål avseende rätten till vinterbete i andra delar av Sverige, avgjort den 19 september 2007. Klaganden hänvisar vidare till en rapport av den 14 februari 2006 av Gränsdragningskommittén (SOU 2006:14), i vilken Kommittén anförde att kraven på samerna i några senare domstolsfall – på en ofta detaljerad redovisning av var de uppehöll sig med sina renar under de 90 år som följde efter 1886 års renbeteslag – framstod som orimliga.

60. Domstolen noterar att tillämpligheten av artikel 6 på de aktuella processerna inte är tvistigt.

61. Domstolen erinrar om dess ansvar enligt artikel 19 i Konventionen att tillförsäkra de kontrakterande staternas efterlevnad av förpliktelserna som följer av Konventionen. Det är inte dess funktion att bedöma nationella domstolar felbedömningar av fakta och lag, försåvitt inte – och enbart i den utsträckning – de strider mot fri- och rättigheterna som skyddas av Konventionen. Vidare, medan artikel 6 garanterar rätten till en rättvis rättegång, stadgar den inte några regler om tillåtligheten av bevisning eller det sätt på vilket de skall prövas, inkluderat dess bevisvärde eller [placeringen av] bevisbördan. Dessa frågor faller därför främst på nationell lag och nationella domstolar (se, bland flera avgöranden, Garcia Ruiz mot Spanien, citerad ovan; Tiemann mot Frankrike, (bes), nr. 47457/99 och 47458/99 ECHR 2000-IV, s 549; Prince Hans Adam II av Liechtenstein mot Tyskland [CG]42527/98, §§ 49 – 50, ECHR 2001-VIII; och Markovic m.fl. mot Italien nr. 1398/03, §§ 107 – 108, 14 december 2006).

62. I förevarande fall noterar Domstolen att de ifrågasatta domarna avkunnades efter ett kontradiktoriskt förfarande, i vilket både tingsrätten och hovrätten höll långa muntliga förhandlingar. Samerna och markägarna åberopade en stor mängd bevisning och det förekommer inga tecken på att klagandena var förhindrade att inge allt material och anföra all argumentation som de fann relevanta i målet.

63. I deras tillämpning av nationell lag fann domstolarna bl.a. att rätten som följer av rennäringslagen var uttömmande reglerad i rennäringslagen och följaktligen att rätten till vinterbete var beroende av att villkoren för urminnes hävd var uppfyllda samt att sådan hävd krävde 90 års användning av marken utan hinder. Dessa slutsatser stöddes av förarbetena till lagen, Högsta domstolens praxis samt uttalanden i doktrin och var därmed väl underbyggda i nationell lag. Vidare, eftersom markägarna behövde visa sin rätt till egendomen ifråga, måste det anses legitimt och rimligt att bevisbördan för förekomsten av vinterbete på egendomen, placerades hos samebyarna, då de gjorde anspråk på rätten till sådant bete. I detta sammanhang skall det noteras att hovrätten tog särskild hänsyn till de speciella förhållanden som gäller för renskötseln, när den fann att rätten till vinterbete grundad på urminneshävd inte kunde kräva att renarna hade betat inom ett särskilt område varje vinter och att frånvaro från området kunde vara mer eller mindre långvarigt.

64. Vidare, både tingsrätt och hovrätt utfärdade domar i vilka omständigheterna hänförliga till renskötseln i det relevanta området under åtskilliga århundraden beskrevs detaljerat med utförligt formulerade domskäl avseende såväl de faktiska omständigheterna den rättsliga argumentationen. Enligt Domstolens uppfattning påvisar vare sig domstolarnas beskrivning av det historiska förloppet avseende renskötseln eller dess bevisvärdering eller tillämpning av lag, någon förutfattad mening, godtycke eller orimlighet. Tvärtom, de förefaller ha gjort en utförlig utredning av det konkreta fallet och beaktat ett stort antal skriftliga bevis samt hört flera experter och vittnen. Emedan klagandena har pekat på att hovrätten för Övre Norrland, i en dom den 19 september 2007 kom till en annan slutsats avseende rätten till vinterbete, måste det hållas i minne att det fallet avsåg en annan del av Sverige och att de rättsliga reglerna och principerna således måste tillämpas på andra omständigheter. Det finns inga indikationer på att hovrätten i förevarande fall tillämpade en fundamentalt annorlunda synsätt i förhållande till frågan om bevisbörda och beviskrav.

65. Således finner Domstolen att domstolarnas tillämpning av nationell lag och dess bevisvärdering var rättvis och förenlig med artikel 6 i Konventionen.

66. Av detta följer att klagomålet måste avvisas som uppenbart ogrundad enligt artikel 35 §§ 3 och 4 i Konventionen.

C. Effektiv tillgång till domstol med beaktande av rättegångskostnaderna

67. Med beaktande av de höga rättegångskostnaderna i processerna, hävdar klagandena att de inte erhöll effektiv tillgång till domstol. Även i detta hänseende åberopas artikel 6.

68. Regeringen vidhåller att klagandena tillerkändes rätten till ett effektivt svaromål samt hade möjlighet att presentera deras fall på villkor som inte försatte dem i ett väsentligt sämre läge vis-a-vis markägarna. Regeringen framhåller att klagandena var effektivt företrädna av juridiskt ombud under hela det rättsliga förfarandet och att rättegångskostnaderna inte hindrade dem från att överklaga fallet till hovrätten och Högsta domstolen. Vidare, klagandena vitsordade och ifrågasatte inte markägarnas yrkanden om rättegångskostnader samt beviljades fördelaktiga räntefria lån från Samefonden som möjliggjorde för dem att utföra och genomföra talan. Sammanfattningsvis var klagandena inte berövade dess rätt till domstolsprövning.

69. Klaganden hävdar att bristen på resurser påverkade kvalitén på deras svaromål eftersom huvudansvaret för deras processföring vilade på ett juridiskt ombud från Svenska samernas riksförbund, ett ombud med liten processuell erfarenhet. De menar vidare att orsaken till de påstått enorma rättegångskostnaderna för båda sidor i processen var lagstiftningen, som var defekt i bemärkelsen att den inte definierade vinterbetesområdena vilket nödvändiggjorde en djuplodad och tidsödande historisk utredning. Klagande hade därför ingen anledning att klandra markägarna för att göra processen komplex, eftersom ansvaret för detta föll på staten. Med detta i minnet och med beaktande av de väsentliga värden som stod på spel, menar klagandena att dess rätt till effektiv tillgång till domstol och en rättvis rättegång nödvändiggjorde rättshjälp. Lånen från Samefonden måste återbetalas och är inte relevanta i sammanhanget.

70. I ljuset av parternas argumentation anser Domstolen att klagomålet reser allvarliga faktiska och rättsliga frågor under Konventionen vars bedömning kräver en materiell prövning. Domstolen finner därför att klagomålet i denna del inte är uppenbart ogrundad i den mening som avses med artikel 35 § 3 i Konventionen. Det har inte heller visats någon annan grund för avvisning. Följaktligen skall prövningstillstånd lämnas.

D. Långsam handläggning

71. Enligt klagandena strider tidsutdräkten i processerna mot kravet på avgöranden ”inom rimlig tid”, vilket stadgas i artikel 6 § 1 i Konventionen.

72. Regeringen bestrider denna anklagelse och menar att processerna handlades av domstolarna på ett effektivt och omsorgsfullt sätt samt att det hos tingsrätt och hovrätt förekom en kontinuerlig aktivitet. Den åberopade att det förekom 571 käranden och fem svaranden, att målet var av rättsligt komplex natur, både materiellt och processuellt, att omfattande material åberopades av båda parter och att de hemställde och beviljades anstånd med tidsfrister åtskilliga gånger. Vidare, domstolarna hade att bedöma inte enbart de materiella frågorna utan även en rad processuella spörsmål.

73. Klagandena vidhåller att den totala tidsåtgången i processerna strider mot artikel 6 § 1. Medan de tillstår att tidsåtgången i tingsrätten delvis kunde förklaras av det omfattande material som måste prövas av tingsrätten för första gången, det inte finns någon ursäkt för tidsåtgången i hovrätten och Högsta domstolen. De hävdar att den yttersta orsaken till komplexiteten och den svåra processen var tillämplig lag då denna inte definierar gränserna för vinterbetet. Ansvar för den långsamma handläggningen vilar således på staten.

74. Domstolen finner att målen initierades den 20 september 1990, när den första fastställsetalan anhängiggjordes vid tingsrätten. Processerna avslutades den 29 april 2004 då Högsta domstolen vägrade prövningstillstånd. De varade således i 13 år och 7 månader.

75. I ljuset av de kriterier som etablerats i dess praxis avseende frågan om ”rimlig tid” (komplexiteten i fallet, klagandenas agerande och det av behöriga myndigheter), samt med beaktande av all information i dess besittning, finner Domstolen att en materiell prövning av klagomålet är erforderlig. Således skall prövningstillstånd meddelas.

E. Effektivt rättsmedel

76. Klagandena anför att för det fall Domstolen inte finner några kränkningar i förhållande till de separata klagomålen under artikel 6 i Konventionen, att den kombinerade effekten av bevisbördan, rättegångskostnaderna och tidsåtgången, att processerna innebär att rätten till ett effektivt rättsmedel inte upprätthölls, i strid mot artikel 13 i Konventionen i kombination med artikel 1 i första tilläggsprotokollet. Artikel 13 lyder enligt följande.

”Var och en, vars i denna konvention angivna fri- och rättigheter kränkts, skall ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet och detta även om kränkningen förövats av någon under utövning av offentlig myndighet.”

77. Domstolen erinrar att den ovan har funnit att rätten till vinterbete, såsom hävdas av klagandena, inte innefattade en "egendom" i artikel 1 i första tilläggsprotokollets mening. Vidare, vid beaktande av den nationella processen som helhet, fann den att frågorna om bevisbördan och rättegångskostnaderna handlades på ett rimligt sätt i processerna som var rättvisa samt gav klagandena en effektiv tillgång till domstol. Under dessa förhållanden finner den att artikel 13 i kombination med artikel 1 i första tilläggsprotokollet i Konventionen inte reser någon separat fråga.

78. Av detta följer att klagomålet i denna del måste avvisas som uppenbart ogrundad enligt artikel 35 §§ 3 och 4 i Konventionen.

Domstolens majoritet, med beaktande av dessa skäl

Meddelar prövningstillstånd, utan att förekomma den materiella prövningen, klagandenas klagomål om att det inte erhöll en effektiv tillgång till domstol med beaktande av de höga rättegångskostnaderna i processerna och den orimligt långa handläggningstiden.

Meddelar inte prövningstillstånd i resterande delar av klagomålet.

Santiago Quesada Josep Casadevall

Notarie President